

УДК 327.5(82:410)“1982”:328-057.182
DOI 10.30970/vir.2019.46.0.10363

ФОЛКЛЕНДСЬКА ВІЙНА 1982 р. КРИЗЬ ПРИЗМУ «ОСОБИСТІСНОГО ЧИННИКА»

Світлана Пик

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000, тел. (032) 239-41-32,
e-mail: svyeta_p@yahoo.com*

Стаття присвячена аналізу впливу «особистісного чинника» на прийняття рішень у період Фолклендської війни. З'ясовано позиції основних залучених сторін – Аргентини, Великої Британії, США, досліджено посередницькі ініціативи державного секретаря США А. Хейга, президента Перу Ф. Белаунде, а також діяльність Генерального секретаря ООН П. де Куелльєра, визначено причини їхньої безрезультатності. Доведено, що у період аргентинсько-британського конфлікту за Фолкленди «особистісний чинник» прем'єр-міністра Великої Британії М. Тетчер відігравав ключову роль, зокрема відбулася персоніфікація актора з державою, коли особисті амбіції М. Тетчер злилися з політичними інтересами Великої Британії, а зовнішньополітичний курс прем'єр-міністра знайшов широку підтримку серед британського населення.

Ключові слова: аргентинсько-британський конфлікт; суверенітет над Фолклендами; посередницька ініціатива; «особистісний чинник»; зовнішньополітичне рішення.

Війна між Аргентиною та Великою Британією за суверенітет над Фолклендськими (Мальвінськими) островами тривала 10 тижнів, у квітні–червні 1982 р., і завершилася перемогою Великої Британії. Відносини між державами відновлено 1990 р., однак суперечка за Фолкленди досі неврегульована. Аргентинська сторона переконана, що острови мають належати їй як правонаступниці іспанських володінь у регіоні з урахуванням принципу *uti possidetis* (керівництво незалежних південноамериканських держав поширювало свої права на території, підконтрольні іспанській короні до 1810 р., з відповідним розмежуванням юрисдикції: наприклад, губернатор Фолклендських островів підпорядковувався уповноваженому представнику Іспанської імперії в Буенос-Айресі, відтак острови перейшли під юрисдикцію незалежних з 1816 р. Об'єднаних Провінцій Ріо де ла Плата, згодом – Аргентини) [11, р. 473]. Натомість британська сторона з 1829 р. виступала проти поширення аргентинського суверенітету на Фолклендах, а 1833 р. взагалі змусила аргентинців залишити острови [8, р. 8]. З того часу, незважаючи на численні

спроби врегулювати суперечку дипломатичним шляхом (навіть із застосуванням методів таємної дипломатії), її основний зміст поступово змістився з питання про суверенітет над територією на питання про суверенітет над населенням островів. Однак позиція фолклендців була непохитною: «Ми – британці. І ми не зацікавлені у ваших планах щодо майбутнього світу, в якому ми маємо стати аргентинцями» [6, р. 23]. Зважаючи на це, а також на сильне фолклендське лоббі в британському парламенті, компроміс з аргентинською стороною видавався недосяжним. З кінця 1980 р. офіційний Лондон робив вигляд, що веде серйозні переговори з Буенос-Айресом, а насправді не збирався йти на жодні поступки [4, р. 10]. Відтак у Буенос-Айресі вирішили застосувати військову силу і 2 квітня 1982 р. Фолкленди окупували.

Ця подія спричинила широкий міжнародний резонанс. На засіданні Ради Безпеки ООН 3 квітня прийняли резолюцію 502 («за» проголосували Велика Британія, США, Франція, Ірландія, Японія, Заір, Того, Уганда, Гаяна, Йорданія, «проти» – Панама, «утримались» – СРСР, КНР, Польща, Іспанія), яка закликала Аргентину і Велику Британію утриматись від застосування сили, припинити ворожнечу в районі Фолклендів, а також негайно вивести аргентинські війська з островів. У відповідь міністр закордонних справ Аргентини Ніканор Коста Мендес заявив, що його держава в односторонньому порядку припинила «класичну колоніальну суперечку», відновивши історичну справедливість [5, р. 4–5]. І хоча це не виправдовувало збройну інтервенцію, аргентинське керівництво продовжувало наполягати на правомірності своїх претензій на суверенітет над Фолклендами. Британський уряд, своєю чергою, розуміючи, що за самі острови війну вести не варто, вирішив дати відсіч агресору і продемонструвати світовій спільноті, що жодну військову агресію не можна вважати легітимною [4, р. 10]. Роль посередника у конфлікті перебрали на себе США, керівництво яких прагнуло зберегти взаємовигідні відносини як з Аргентиною, так і з Великою Британією.

Мета статті – проаналізувати роль «особистісного чинника» у процесі прийняття зовнішньополітичних рішень у період Фолклендської війни 1982 р.

З проблематики Фолклендської війни написано чимало досліджень, які дають змогу в деталях відтворити хід військових (передислокація британських експедиційних сил у район Фолклендів, морські маневри і затоплення аргентинського крейсера «Белграно», висадка британського десанту і бойові дії на о. Східний Фолкленд тощо) і дипломатичних (посередницькі ініціативи держсекретаря США А. Хейга, план перемир'я, запропонований керівництвом Перу, остаточний перехід США на бік Великої Британії та ін.) подій. Однак практично не приділено уваги такому аспекту, як «особистісний чинник», який відіграв, напевно, ключову роль у поведінці залучених сторін конфлікту. Дослідження «особистісного чинника» у зовнішній політиці передбачає аналіз сукупності особистісних рис людей, що перебувають на керівних державних посадах, і пояснення прийняття ними тих чи інших зовнішньополітичних рішень. У контексті Фолклендської війни слід враховувати поведінку керівництва трьох основних держав: Аргентини (президент Л. Галтієрі, міністр

закордонних справ Н. Коста Мендес), Великої Британії (прем'єр-міністр М. Тетчер, міністр закордонних справ лорд П. Каррінгтон, згодом – Ф. Пім), США (президент Р. Рейган, держсекретар А. Хейг). У ролі посередника виступило керівництво Перу (президент Ф. Белаунде), а міжнародним регулятором конфлікту – ООН (Генеральний секретар П. де Куелльяр).

Незважаючи на велику кількість залучених осіб, Фолклендську війну асоціюють виключно з іменем М. Тетчер. Засоби масової інформації писали, що це була її власна війна, а найближче оточення прем'єра вбачало у конфлікті за острови навіть «особистісний характер» [2, с. 180, 184]. Саме «фактор Тетчер» зруйнував плани аргентинського керівництва, переконаного у тому, що британці не будуть відповідати силою на захоплення Фолклендів і що воювати за острови не доведеться [6, р. 119–121]. А президент Аргентини Р. Альфонсін вже після війни пояснював невирішеність суперечки за Фолкленди через «головну проблему», якою вважав «місіс Тетчер» [3, р. 181].

Рішучість, з якою британський прем'єр-міністр провела Фолклендську війну, мала низку підстав загальнополітичного й особистісного характеру. По-перше, окупацію островів (для аргентинців це було «поверненням назад», «відновленням суверенітету») здійснено без попередження про такі наміри і без офіційного оголошення про вихід з процесу переговорів з питання Фолклендів. Керівництво Аргентини скористалося недостатньою військовою присутністю Великої Британії на островах і за допомогою силової акції вирішило відновити «історичну справедливість», оскільки дипломатичні методи роками не давали результатів. В уряді М. Тетчер таку поведінку сприйняли як принизливий удар, підбив престижу Великої Британії у світі, наслідки якого необхідно будь-що нівелювати. Інакше довелось б визнати провал своєї «фолклендської політики», що неминуче вело до відставки уряду. До слова, взимку 1981/1982 р. рейтинги Тетчер і правлячої консервативної партії знизилися до 24 % через непопулярну внутрішню економічну політику [2, с. 165].

Отож на засіданні уряду 2 квітня прийняли рішення про скерування британських експедиційних військ у район Фолклендів, про що Тетчер доповіла наступного дня у парламенті, засудивши нічим неспровокований акт агресії з боку аргентинського уряду проти британської території [4, р. 12–13]. Лідери лейбористської партії, своєю чергою, критикували міністрів-консерваторів за допущення такої ситуації загалом, за зраду фолклендців і вимагали або відставки, або відповідної реакції на аргентинський виклик, яка б спростувала усі звинувачення. У цьому контексті рішення задіяти війська було єдино правильним як для збереження уряду Тетчер при владі, так і для позиціонування Великої Британії на міжнародній арені. Було докладено зусиль, щоб продемонструвати світові, що Велика Британія вступила у війну не за свої заморські території (що навіювало думку про колоніалізм), а з метою відстояти принцип про недопущення і неприйняття силової агресії у міжнародних відносинах.

Найбільшу підтримку позиції Тетчер висловлювали військові, а саме морський міністр сер Г. Ліч та начальник штабу оборони адмірал сер Т. Левін,

які увійшли у створений прем'єр-міністром військовий кабінет. Міністр оборони Дж. Нотт, хоч і поділяв погляди Тетчер, однак не приховував особистої байдужості до питання Фолклендів і навіть подав у відставку на початку війни, щоб зняти із себе відповідальність. Тетчер відставку не прийняла, бо потребувала його підтримки, натомість прийняла відставку міністра закордонних справ лорда П. Каррінгтона, з яким мала чимало розбіжностей у зовнішньополітичних питаннях, зокрема, й щодо статусу Фолклендів. На місце лорда Каррінгтона призначили Ф. Піма, від якого прем'єр очікувала лояльності. Однак як Пім, так і Нотт більше схилилися до врегулювання конфлікту з Аргентиною мирним шляхом і вважали скерування британських експедиційних військ до Фолклендів насамперед демонстрацією сили, яку не обов'язково застосовувати (на відміну від Тетчер, яка не виключала застосування сили) [2, с. 175–176].

«Демонстрація сили» могла тривати три тижні – саме стільки часу потребувала британська військова ескадра, щоб дістатися до району Фолклендів. За цей час Аргентина і Велика Британія не зуміли досягти компромісу, а їхнє протистояння набуло ще й ідеологічного забарвлення: окупацію островів здійснили аргентинські військові при владі – хунта, і такий виклик британському суверенітету на Фолклендах відновив у пам'яті зазіхання на британський суверенітет з боку керівництва нацистської Німеччини у 1940 р. Тісні зв'язки Аргентини з «Третім рейхом», надання притулку багатьом німецьким високопосадовцям після Другої світової війни посилювали підсвідому реакцію Тетчер, яка, за словами її помічників і членів військового кабінету, відповідала на аргентинську агресію так само рішуче, як У. Черчілль – на німецьку [10, р. 147–148]. Широка громадська підтримка діям прем'єра була забезпечена, однак, щоб твердо залишатися на своїх позиціях і продовжувати вимагати беззастережного виведення аргентинських військ з Фолклендів (інакше – війна), вона потребувала як прихильників у парламенті, так і впливових союзників на міжнародній арені. Багато в чому Тетчер опиралася на фолклендське лоббі, основою якого була створена наприкінці 1967 р. Falklands Islands Preassure Group. У її складі – власники Компанії Фолклендських островів, яка мала монополію на торгівлю з островами, британці, зацікавлені у зв'язках з Британськими Антарктичними територіями, а також ті, чий родичі колись брали участь у дослідницьких експедиціях регіону Південної Атлантики. До слова, чоловік Тетчер був членом Ради директорів Компанії Фолклендських островів. Falklands Islands Preassure Group, «економічно і морально» пов'язана з Фолклендами, мала велику частку в телевізійних і друкованих медіа, тісні контакти з членами палати лордів і вагомий вплив на політику уряду у «фолклендському питанні» [10, р. 146, 149]. Саме фолклендське лоббі спонукало британський уряд не йти на поступки у переговорах з аргентинським керівництвом щодо статусу островів і 1981 р. це «тривіальне» питання, як висловився лорд Каррінгтон, займало 242-ге місце у переліку пріоритетів міністерства закордонних справ [3, р. 7]. У квітні 1982 р. воно вийшло на

порядок денний не лише британських правлячих кіл, а й адміністрації США та Ради Безпеки ООН.

В уряді Тетчер розраховували на підтримку адміністрації США, зважаючи на англо-американські «особливі відносини», а також на особисті дружні відносини Тетчер з президентом Р. Рейганом. Окрім політичних і моральних чинників, спрацьовував логістико-технічний: для успішного проведення операції в районі Фолклендів британські експедиційні війська потребували належного постачання, матеріального забезпечення, забезпечення розвідданими і дружньої військово-повітряної бази у Південній півкулі (американської – на о. Вознесіння). Міністр оборони США К. Уайнбергер відкрито підтримував позицію британського уряду у конфлікті за Фолкленди і був готовий надати усю необхідну допомогу: «... на мою думку, це дуже простий та очевидний випадок... З одного боку, маємо корумпований військовий режим Аргентини, а з іншого – нашого старого, вірного союзника і члена НАТО» [6, р. 179; 7, р. 641].

Однак в оточенні президента Рейгана погляди розділилися. Аргентинське керівництво (у співпраці з ЦРУ) допомагало американській адміністрації втілювати в життя антикомуністичний курс у регіоні Центральної Америки і протистояти підривним діям і дестабілізаційним рухам, спонсорованим з боку кубинського керівництва, у таких державах, як Сальвадор, Нікарагуа, Гватемала, Гондурас та ін. У листопаді 1981 р. генерал Л. Галтієрі зустрівся у Вашингтоні з К. Уайнбергером, держсекретарем А. Хейгом, заступником держсекретаря з внутрішньоамериканських питань Т. Ендерсом, радником з питань національної безпеки Р. Алленом з нагоди відновленої єдності Аргентини і США у конфронтації зі спільним ворогом – СРСР та його сателітами [7, р. 644]. У цьому контексті Аргентина для США була важливим помічником і намагання Великої Британії через США повпливати на аргентинське керівництво щодо суперечки за Фолкленди наштовхувалися на «дипломатичний саботаж». Коли Ендерс перебував з візитом у Буенос-Айресі (6–8 березня 1982 р.) і вів переговори щодо продовження американсько-аргентинської співпраці, замість порадити аргентинцям «знизити градус напруги» у «фолклендському питанні» (як його просили британці), за вказівкою держдепартаменту запевнив своїх візаві у тому, що США займають нейтральну позицію в аргентинсько-британській суперечці за острови. Виходило, що за аргентинську підтримку в Центральній Америці США не заважатимуть Аргентині відстоювати свої права на Фолкленди. На думку Ендерса, а також американського посла в ООН Дж. Кіркпатрік і їхніх прихильників, аргентинці упродовж 200 років доводять, що володіють Фолклендами, і якщо це так, то «висадка військ на островах не вважається актом агресії». Натомість, з точки зору Уайнбергера, заступника держсекретаря з політичних питань Л. Іглбергера та інших високопосадовців, якщо США не підтримають Велику Британію у конфлікті з Аргентиною, позиції НАТО будуть серйозно підірвані [7, р. 646–647]. Парадоксально, але в аргентинсько-британській суперечці за острови США могли залишитися у найбільшому програві [3, р. 14]. Тому президент Рейган уповноважив держсекретаря Хейга виступити посередником для врегулювання конфлікту між обома союзниками

США, а сам закликав Тетчер утриматися від таких рішень, що вели до війни. Очевидно, це було зовсім не те, на що розраховувала британський прем'єр, згодом назвавши ситуацію «дружнім непорозумінням».

Що стосується Ради Безпеки ООН, то як напередодні, так і під час Фолклендської війни Велика Британія в особі представника сера Е. Парсонса намагалася донести міжнародній спільноті свою позицію і домогтися засудження агресивних дій Аргентини. Отримавши розвідувальну інформацію про вихід аргентинських військово-морських сил у напрямі Фолклендів, британський уряд робив необхідні кроки з метою уникнення ескалації ситуації. Оскільки прямий дипломатичний канал між Великою Британією та Аргентиною закрили з ініціативи останньої, а телефонна розмова президента Рейгана з президентом Галтієрі (на прохання Тетчер) не вплинула на наміри аргентинського керівництва окупувати Фолкленди, за наполяганням сера Парсонса увечері 1 квітня 1982 р. було скликано позачергове засідання Ради Безпеки, на якому британський представник повідомив, що Аргентина планує захопити острови 2 квітня. У відповідь аргентинський представник в ООН Е. Рока заявив, що його держава захищає свої території і готова до переговорів з Великою Британією за умови, що та попередньо визнає аргентинський суверенітет над Фолклендами [5, р. 3–4]. Для членів Ради Безпеки загострення аргентинсько-британської суперечки виявилось цілком несподіваним, адже з часу прийняття резолюції 2065 у грудні 1965 р. (за якою обидві сторони мали досягти компромісу щодо островів) «фолклендське питання» залишалося надто периферійним, щоб ним займатися [3, р. 10]. Механізму врегулювання суперечки не було, а заклики до Аргентини і Великої Британії утриматися від застосування сили вже не діяли. Аргентинське керівництво відмовилося виконувати резолюцію 502 і продовжило відновлювати свою владу на Фолклендах, на що британський уряд реагував скеруванням військової ескадри до островів, також порушуючи цю резолюцію. Жодна зі сторін не хотіла поступитися і погодитись на пропозиції мирного врегулювання ні від Генерального секретаря П. де Куелльєра, ні від інших посередників, що і засвідчила резолюція 505 Ради Безпеки від 26 травня 1982 р., закликаючи Аргентину і Велику Британію співпрацювати з Генеральним секретарем у пошуках прийнятних умов для припинення конфлікту [14].

Щоб зрозуміти, чому аргентинсько-британська суперечка за Фолкленди переросла у війну, слід детально проаналізувати позицію аргентинського керівництва з точки зору «особистісного чинника». Прийшовши до влади у грудні 1981 р., військова хунта на чолі з генералом Л. Галтієрі провела ревізію зовнішньої політики держави на предмет спірних чи невирішених питань з іншими державами і, зважаючи на безперспективність для себе вигідно завершити суперечку з Чилі за острови у протоці Бігля, визначила своїм пріоритетом на 1982 рік врегулювання «фолклендського питання». Оскільки британське керівництво доволі пасивно провадило переговори, не проявляючи інтересу до Фолклендів, а також не здійснювало належних заходів із забезпечення безпеки островів, складалося враження, що у Лондоні не прагнуть

досягти прогресу з цього питання і до кінця не розуміють його значущості для аргентинського керівництва. Призначений на посаду міністра закордонних справ Н. Коста Мендес зробив висновок, що у 1960-х роках, за його попередньої каденції, діалог з британцями відбувався динамічніше, у тому числі за сприяння Ради Безпеки ООН [12, р. 3, 11]. Вважаючи, що затягування врегулювання суперечки щодо суверенітету над островами негативно позначається на престижі аргентинського керівництва, підриває почуття національної гідності і стоїть на заваді ефективного розвитку держави, було вирішено максимально активізувати переговори, а також підготувати оперативний військовий план, щоб домогтися визнання аргентинського суверенітету над Фолклендами якщо не дипломатичним шляхом, то силовим. Про це йшлося у таємній директиві з питань національної стратегії, затвердженій хунтою у другій половині січня 1982 р. [8, р. 154]. За задумом аргентинського керівництва, окупація островів мала спонукати британський уряд вести переговори з огляду на доконаний факт відновлення там аргентинського суверенітету, що пришвидшило б порозуміння сторін. Адже поведінку британців за останні 20 років (за винятком, хіба що, ініціатив міністра Н. Рідлі¹) можна було пояснити не інакше, як небажанням займатися Фолклендами [6, р. 220].

Підготовчою фазою до військової операції стали спроби розширення аргентинської присутності на островах, зокрема на о. Південна Джорджія. Спочатку комерційна діяльність аргентинського бізнесмена К. Давідоффа, пов'язана з утилізацією застарілого обладнання китобійних станцій на острові, не викликала підозр у британців. Під таким прикриттям аргентинці планували налагодити регулярний зв'язок з Південною Джорджією і поступово перемістити туди під виглядом робітників військової персонал для створення військово-морської бази. Однак у березні 1982 р. таємний проект «Альфа» дав збій: з'ясувалося, що аргентинські «робітники» попередньо не отримали британського дозволу на перебування на острові. Аргентинський міністр закордонних справ Коста Мендес звернувся через британського посла у Буенос-Айресі до лорда Каррінгтона з проханням, щоб аргентинським робітникам видали необхідні пропуски у Гритвікені – британському адміністративному центрі Південної Джорджії. Однак губернатор Фолклендів Р. Хант наполягав на паспортах з британськими візами [8, р. 169–170; 6, р. 112, 122].

Цей інцидент переконав аргентинське керівництво вдатися до силового варіанту: 26 березня було вирішено окупувати Фолкленди. Військова хунта керувалася не лише сприятливою ситуацією (у британців на островах не було достатньо сил, щоб дати відсіч агресії), а й політичною доцільністю, розраховуючи зміцнити свої позиції при владі. Серед соратників Галтієрі найбільшим прихильником військової операції був головнокомандувач військово-морського флоту адмірал Х. Анайя [1, с. 103].

¹ Восени 1980 р. було вироблено формулу «lease-back», що передбачала передання Аргентині суверенітету над Фолклендами і водночас передання островів назад Великій Британії у тривалу оренду [8, р. 116–117], однак вона не знайшла підтримки у британському парламенті через тиск фолклендського лоббі.

У режимі повної радіотиші 1 квітня аргентинські експедиційні війська у складі десанту, групи транспортування, групи підтримки і групи спеціальних операцій вирушили у напрямі Фолклендських островів. На аудієнції у Коста Мендеса британському послу Е. Вільямсу повідомили, що аргентинське керівництво не бачить сенсу у британській пропозиції скерувати до Буенос-Айреса спеціального емісара, щоб врегулювати інцидент на Південній Джорджії, хіба що він матиме повноваження вести переговори про передавання Аргентині суверенітету над Фолклендами. Крім того, було наголошено, що аргентинське керівництво прагне мирного вирішення питання суверенітету, а його представник в ООН виступить із заявою про відсутність будь-якого прогресу у переговорах з цього питання. Про це британський уряд поінформували офіційною нотою [8, р. 211]. Тим часом президент Галтієрі отримав від президента Рейгана звернення з проханням розтлумачити ситуацію, що складалася навколо Фолклендів, оскільки американське керівництво стурбоване повідомленнями британського посла у Вашингтоні Н. Гендерсона. У відповідь Галтієрі нічого конкретного не сказав, згадавши про питання суверенітету над островами, а в телефонній розмові з Рейганом відхилив пропозицію про скерування віце-президента Дж. Буша до Буенос-Айреса для допомоги у врегулюванні аргентинсько-британської суперечки, посилаючись на її «колоніальний» характер [8, р. 213–214]. Тим не менше, і президент Рейган, і держсекретар А. Хейг закликали аргентинське керівництво утриматися від застосування сили і зняти напруженість у районі Фолклендів.

Однак 2 квітня аргентинські експедиційні війська розпочали операцію «Розаріо», висадили десант поблизу Порт Стенлі на о. Східний Фолкленд, а 3 квітня здолали опір нечисленних британських сил на о. Південна Джорджія. Операція передбачала по можливості безкровну окупацію островів і відновлення там аргентинської влади. Фолкленди було проголошено Мальвінами, а замість британського губернатора призначено аргентинського – генерала М. Менендеса. «Повернення» островів, як зовнішньополітичний успіх хунти, на деякий час відволікло увагу аргентинців від економічних і соціальних проблем у середині держави, чого й домагався президент Галтієрі.

Жорстка реакція уряду Тетчер на аргентинський демарш спонукала американське керівництво перебрати на себе роль посередника, щоб не допустити ескалації конфлікту. Перед від'їздом до Лондона держсекретар А. Хейг зустрівся з британським послом Гендерсоном для попереднього обговорення ідеї про спільну аргентинсько-британську адміністрацію на Фолклендах, яку вважав основою своєї переговорної стратегії. Гендерсон відповів, що Велика Британія готова провадити переговори про майбутнє островів, а також про подальші відносини з Аргентиною за умови виведення аргентинських військ з Фолклендів і відновлення там британської адміністрації. Але для президента Галтієрі, як зауважив Хейг, це означало б втратити владу [7, р. 647]. Вимальовувався «глухий кут»: у Лондоні вимагали, щоб Аргентина вивела війська, а в Буенос-Айресі хотіли за це гарантій передання суверенітету над Фолклендами. Незважаючи на те, що Тетчер сприймала Хейга більше як

друга і союзника, ніж посередника, вона не розуміла, чому він пропонує їй поступитися (зокрема, погодитися на тимчасову спільну адміністрацію на Фолклендах, призупинити британські експедиційні війська на шляху до Південної Атлантики, узгодити з аргентинцями питання суверенітету над островами до кінця 1982 р.). Єдино прийнятним варіантом для неї, щоб зберегти крісло прем'єра, було повернення до статус-кво перед аргентинською окупацією Фолклендів, і тільки тоді – переговори щодо суверенітету над ними. Якщо США дотримувались нейтральної позиції у питанні суверенітету, то вони не могли залишатися нейтральними щодо агресивної поведінки аргентинського керівництва щодо островів. Зі свого боку, Хейг, розуміючи, що для США падіння уряду Тетчер не вигідне, пов'язував урегулювання аргентинсько-британського конфлікту з поступками саме британської сторони. По-перше, тиск на Буенос-Айрес, ймовірно, спричинив би посилення войовничих настроїв серед аргентинського керівництва; по-друге, воно могло звернутися за допомогою до ОАД і навіть до СРСР; по-третє, відвоювання Фолклендів для британців могло стати нелегкою справою, з огляду на перспективу затяжного і виснажливого конфлікту. На переговорах Тетчер і Хейга у Лондоні 8 квітня сторони дійшли згоди щодо необхідності виведення аргентинських військ з Фолклендів й активізації діалогу для остаточного вирішення питання суверенітету над островами. Тобто резолюція 502 Ради Безпеки ООН мала бути якнайшвидше втілена у життя. Однак ідея Хейга про спільне адміністрування на Фолклендах у перехідний період викликала складну дискусію, тому для вивчення позиції аргентинського керівництва з цього приводу він відбув до Буенос-Айреса [9, р. 134–138].

На переговорах з аргентинським керівництвом Хейг наполягав на тому, що повернути собі суверенітет над Фолклендами Аргентина зможе лише за умови виведення військ і вироблення спільного з британцям механізму адміністрування на островах до остаточного вирішення питання суверенітету. До спільного механізму пропонувалося залучити США, Канаду і ще дві латиноамериканські держави у ролі спостерігачів. Водночас Хейг переконував аргентинців, наскільки важливо досягти згоди: якщо британці відкинуть ідею спільного адміністрування, відповідальність за загострення конфлікту лежатиме саме на них [7, р. 649]. Проте хунта на чолі з Галтієрі не хотіла повернення британської адміністрації на Фолкленди, вважаючи, що там має здійснюватися аргентинська влада, і була готова обговорювати з британцями їхні особливі права на використання ресурсів в акваторії островів та привілеї для фолклендців [9, р. 140–141]. Хейг потрактував це як намагання аргентинців зберегти свою присутність на островах після виведення військ, отож спробував сформулювати прийнятний текст угоди для обох конфлікуючих сторін. Щоправда, у день його від'їзду до Лондона, 11 квітня, Коста Мендес передав через нього офіційні пропозиції для британського уряду, основний зміст яких зводився до того, що суверенітет над Фолклендами, так чи інакше, має перейти до Аргентини до кінця 1982 р.

У Лондоні, очікуючи Хейга, військовий кабінет вирішив запровадити навколо Фолклендів морську виключну зону (з метою завадити аргентинським військам отримувати підкріплення з моря і з повітря), а прем'єр-міністр провела зустрічі з міністрами Пімом, Ноттом, адміралом Левіном, британським представником в ООН Парсонсом щодо подальшої переговорної стратегії. Британська позиція залишалася незмінною: жодних переговорів про майбутній статус Фолклендів, доки аргентинські війська не будуть виведені з островів; в усіх наступних переговорах пріоритетними вважати побажання фолклендців. Враховуючи вимоги аргентинської та британської сторін, Хейг дещо модифікував текст угоди, у принципі, прийнятний для британців. В його основі – спільне відведення військ, тристороння наглядова комісія перехідного періоду у складі представників Аргентини, Великої Британії, США, відновлення місцевої адміністрації на Фолклендах та її співпраця з комісією, переговори щодо остаточного врегулювання питання суверенітету над островами [7, р. 649; 9, р. 147]. І хоча виникало чимало нюансів, наприклад, як «зрівноважити» виведення з Фолклендів аргентинських військ і наближення до островів британських експедиційних сил або як гарантувати безпеку островів від повторної окупації у разі провалу переговорів про їхній суверенітет, запропонований Хейгом вихід з «глухого кута» аргентинсько-британського конфлікту видавався обнадійливим. Доки аргентинська сторона в особі Коста Мендеса не нагадала про свої офіційні пропозиції до британського уряду, що практично підривало усі посередницькі зусилля американського держсекретаря. Ультимативний характер аргентинських вимог (про призначення губернатора Фолклендів аргентинським керівництвом, про збереження аргентинського прапора на островах, не кажучи вже про питання суверенітету) вів до війни, але тепер, як переконував Хейг Коста Мендеса, відповідальність за це була на боці Аргентини. Сам Коста Мендес більше схилився до дипломатичного врегулювання, однак хунта, передусім командування військово-морських сил, була налаштована рішуче.

Залишаючи Лондон для обговорення ситуації у Вашингтоні та отримання нових інструкцій, Хейг конфіденційно повідомив Коста Мендеса, що можливість для врегулювання конфлікту все ще досяжна і що найближчим часом він відвідає Буенос-Айрес. Дотримуючись незаангажованої позиції, держсекретарю доводилося спростовувати повідомлення у засобах масової інформації про те, що США почали допомагати Великій Британії, надаючи їй військовим каналам супутникового зв'язку і розвідувальну інформацію. З іншого боку, з огляду на зацікавленість у співпраці з аргентинським керівництвом й у збереженні президента Галтієрі при владі (його наступники видавалися малоперспективними альтернативами), Хейг домагався гнучкості від аргентинської сторони. Галтієрі у черговій телефонній розмові з Рейганом висловлювався за уникнення війни з британцями і демонстрував щире та серйозне ставлення до місії Хейга.

У Буенос-Айресі 16 квітня аргентинська сторона представила Хейгу свій проект угоди, оскільки ті умови, які він пропонував, вважала вигіднішими для

британців. Натомість вимагала для себе ширшого представництва у спільному адмініструванні Фолклендів у перехідний період, повного доступу до островів і результативного вирішення питання суверенітету на основі принципу територіальної цілісності Аргентини. Реакцією американського керівництва було припинити посередництво, з огляду на відсутність прогресу і більше не спонукати до поступок британський уряд. Остання спроба Хейга – переконати членів хунти у невідворотності війни, якщо не вдасться досягнути компромісу, – спрацювала тимчасово. У ході складних багатогодинних переговорів було вироблено новий текст угоди, більш-менш прийнятний, на думку Хейга, для подальшого розгляду британською стороною, однак, незадовго до повернення держсекретаря у Вашингтон, Коста Мендес вручив йому ноту аргентинського керівництва, в якій йшлося про визначену кінцеву дату передання Аргентині суверенітету над Фолклендами – 31 грудня 1982 р. [9, р. 162–164]. Повторювалася ситуація від 11 квітня, що знову засвідчувало непоступливість аргентинської сторони і ненадійність членів хунти як переговорників. Проблема полягала у тому, що хунта приймала рішення одноголосно, і якщо Хейгу вдавалося знайти порозуміння з Коста Мендесом і навіть з Галтієрі (за допомогою особистого впливу Рейгана), то будь-хто з решти аргентинського керівництва – а це приблизно 50 осіб, – міг накласти вето. Найбільш негнучку позицію щодо врегулювання займали адмірал Анайя та його прихильники.

Отже, Хейг відбув до Вашингтона, а для продовження, принаймні, діалогу до американської столиці запросили британського міністра закордонних справ Піма. Що цікаво, міністр не поділяв поглядів прем'єр-міністра: на його думку, поки тривають пошуки дипломатичного врегулювання конфлікту, військову силу застосовувати не потрібно; натомість Тетчер вважала, що ймовірність такого застосування зміцнює позицію Великої Британії у переговорах [2, с. 175]. У Вашингтоні Хейг з Пімом обговорили черговий скоригований текст угоди, проте Тетчер його відкинула. Однак міністр оборони Нотт порадив піти іншим шляхом: спочатку надіслати цей текст у Буенос-Айрес і тільки після погодження аргентинцями приймати рішення у Лондоні. Відповідь, озвучена Коста Мендесом, зводилася до того, що американські пропозиції не відповідають аргентинським вимогам [7, р. 651–652]. І це незважаючи на те, що британські експедиційні війська 25–26 квітня відновили контроль над о. Південна Джорджія, змусивши аргентинців скласти зброю. Тим часом, з огляду на обставини політичного та військового характеру, американському керівництву довелося визначитися і змінити незаангажованість на відкриту підтримку британського союзника, про що було офіційно заявлено 30 квітня. Зі свого боку, Тетчер усвідомлювала, що посередництво і переговори не дають їй бажаних результатів, отож демонстрацію сили слід підкріпити військовими акціями: 1 травня британські бомбардувальники здійснили наліт на аеродром Порт Стенлі, а військово-морські сили обстріляли з моря аргентинські позиції в районі міста. Так було підтверджено запровадження замість морської виключної зони навколо Фолклендів всезагальної виключної зони, що забороняла знаходження в радіусі 200 морських миль від центру островів кораблів чи

повітряних суден будь-якої держави [4, р. 15]. Почалася військова фаза конфлікту, хоча надії на дипломатичне врегулювання все ще зберігалися.

Після попередньо проведеної дипломатичної підготовки до американських посередницьких ініціатив вирішило долучитися керівництво Перу. У телефонній розмові з Хейгом 1 травня президент Ф. Белаунде сформулював 7 пунктів угоди, які б максимально задовольняли вимоги конфліктуючих сторін, а саме: негайне припинення вогню і взаємне відведення військ, тимчасове залучення третіх сторін до адміністрації островів (формування контактної групи у складі Бразилії, Перу, ФРН і США), визнання основною причиною суперечки питання суверенітету і врахування поглядів та інтересів фолклендців при його вирішенні, досягнення остаточної угоди до 30 квітня 1983 р. [9, р. 316]. За задумом, керівництво Перу мало повпливати на керівництво Аргентини, а США в особі Хейга – на керівництво Великої Британії. Белаунде перебував у безпосередньому телефонному контакті з Галтієрі і Коста Мендесом, Хейг зустрічався з Пімом, який приїхав до Вашингтона для обговорення питання військової співпраці між США та Великою Британією, а для полегшення чотиристороннього діалогу було залучено послів. Переважно робота полягала в узгодженні двох пунктів: щодо складу контактної групи (на думку аргентинців, її слід розширити за рахунок Канади і Венесуели) і щодо формулювання, що саме потрібно враховувати: «погляди та інтереси», «побажання» чи «прагнення» фолклендців. Прийняття перуансько-американського проекту за основу вело до предметних переговорів між Аргентиною і Великою Британією і давало змогу уникнути війни, однак після затоплення аргентинського крейсера «Белграно» 2 травня, здійсненого підводним човном за наказом Тетчер, хунті нічого не залишалося, за словами Галтієрі, як воювати. Аргентинське керівництво відмовилося розглядати будь-які мирні ініціативи, за винятком посередництва Генерального секретаря ООН [9, р. 321].

Затоплення «Белграно» (загинуло понад 300 осіб) викликало міжнародний осуд, а згодом – і хвилю критики у самій Великій Британії, адже аргентинський крейсер знаходився за межею всезагальної виключної зони і своїми діями не загрожував британським експедиційним силам в районі Фолклендів. З точки зору військових, це був застерігаючий удар для аргентинського військово-морського флоту, однак політично таке рішення означало свідому ескалацію конфлікту. Іншими словами, послабити противника у такий спосіб видавалося доцільним, з огляду на продовження війни, і зовсім нелогічним, якщо прагнути її уникнення. Виходило, що Тетчер і військовий кабінет більше влаштувала переможна війна, ніж дипломатичний успіх з мирного врегулювання. До того ж, серед британського керівництва вважали, що їхня рішучість вести відкриту війну за острови змусить аргентинців поступитися. У відповідь аргентинські військово-повітряні сили почали атакувати британські експедиційні війська в районі Фолклендів, а 4 травня за допомогою ракетного удару затопили британський міноносець «Шеффілд».

У ситуації, що склалася, посередницьку ініціативу перебрав на себе П. де Куелльяр. Аргентинці більше не довіряли Хейгу, який, на їхню думку,

працював в інтересах Великої Британії, а перуанські пропозиції, навіть модифіковані, сприймали як американські пропозиції, лише представлені іспанською мовою. Що цікаво, Генеральний секретар ООН, маючи перуанське громадянство, виступав ніби конкурентом Белаунде, змагаючись не тільки за дипломатичний успіх у врегулюванні аргентинсько-британського конфлікту, а й за президентське крісло у перспективі [12, р. 21–22]. Де Куелльяр провів понад 20 раундів переговорів з аргентинським і британським представниками в ООН, намагаючись знайти спосіб узгодити основні розбіжності у позиціях ворогуючих сторін. Його поведінка, за словами Коста Мендеса, була виваженою, раціональною і дійсно незаангажованою, спрямованою на організацію процесу врегулювання відповідно до резолюцій ООН, зокрема, резолюції 2065. Такий підхід найбільше влаштовував аргентинське керівництво, порівняно з усіма попередніми проектами, однак виявився запізнілим. Незадовго до запланованого десантування військ на Фолклендах, британський уряд 17 травня передав на розгляд Генеральному секретарю свої остаточні вимоги до аргентинської сторони, пріоритетом серед яких було виведення аргентинських військ з островів упродовж 14 днів (і під міжнародним наглядом). У Буенос-Айресі розглядали не менше ніж 30-денний термін, натомість до повного вирішення суперечки погоджувалися з пропозицією де Куелльяра створити на Фолклендах тимчасову адміністрацію ООН за участю аргентинського і британського спостерігачів [5, р. 9–10]. Проект Генерального секретаря від 19 травня, спрямований насамперед на розведення аргентинських і британських військ та уникнення нових жертв, знімав безпосередній наголос з найчутливіших питань: про суверенітет над островами (для аргентинців) і про тимчасову адміністрацію у перехідний період (для британців), а тому виявився найближчим до втілення у життя за формулою «ні переможців, ні переможених» [12, р. 37–38; 15].

Оскільки жодна з ворогуючих сторін не хотіла війни, а в керівництві обидвох усвідомлювали, що, так чи інакше, питання суверенітету над Фолклендами потрібно вирішувати, Галтієрі і Тетчер «зберігали обличчя»: без компенсацій у вигляді аргентинської присутності на островах Галтієрі не міг вивести війська, а Тетчер не могла обговорювати суверенітет британських територій, що перебували під аргентинською окупацією. Отож усі посередницькі ініціативи, у тому числі й Генерального секретаря ООН, не мали успіху. Виступаючи у парламенті 20 травня, Тетчер заявила, що Аргентина почала конфлікт, незаконно заволоділа Фолклендами і відхилила усі пропозиції мирного врегулювання. Тактика Буенос-Айреса, за словами прем'єра, – затягувати переговорний процес, продовжувати окупацію островів і в такий спосіб довести справу до здобуття суверенітету над ними. «... Якби ми провели ще з десяток раундів переговорів, результат був би той самий» [5, р. 70–71]. Тому, за вказівкою уряду, 21 травня британські експедиційні війська почали висадку десанту на о. Східний Фолкленд (операція «Саттон»), захопили Сан Карлос, Дарвін, Гуз Грін, Дуглас, Тіл Інлет та інші опорні пункти, 12 червня увійшли у Порт Стенлі і змусили аргентинського губернатора генерала М. Мендеса капітулювати. Офіційно військові дії припинилися 15 червня. На

Фолкленди повернувся колишній губернатор Р. Хант, а командувача британських військ генерала Дж. Мура було призначено військовим губернатором островів.

З моменту британського десанту на Фолклендах жодні дипломатичні ініціативи не мали вже шансу на успіх через непохитну позицію Тетчер. Навіть особисте прохання президента Рейгана зупинити військові дії. «Я не втрачаю свої кращі кораблі і кращих людей, щоб тихо примиритися з аргентинцями... Я більше не віддам острови», – відповідала прем'єр [7, р. 653; 9, р. 516]. Для Тетчер це було питанням принципу. Почавши війну за Фолкленди, вона унеможливила поразку, навіть дипломатичну. Йшлося не про суверенітет над островами як такий, а про престиж Великої Британії у світі та здатність його відстояти. І Аргентина мала з цим рахуватися. Відвідуючи Фолкленди у січні 1983 р., Тетчер заявила: «Я ні з ким не веду переговорів про суверенітет над островами. Вони британські» [3, р. 169].

Після Фолклендської війни рейтинги уряду Тетчер зросли до 45,5 %. Вагомий політичний успіх у середині держави, перемога британської рішучості відстоювати свої національні інтереси на міжнародній арені, смілива і вдало проведена військова операція були особистим тріумфом Тетчер. Саме її непохитність і непоступливість у боротьбі з агресором символізували відродження колишньої величі Британії. Позиція прем'єра ототожнювалася з країною, а країна – з іменем Тетчер. Відбулася персоніфікація актора з державою, коли політика зазвучала в унісон з особистими амбіціями британців. Вольовий характер Тетчер якнайкраще проявив себе у цій ситуації: вона прийняла виклик і відреагувала на нього, як і належить лідеру могутньої держави. Що стосується аргентинського керівництва, то воно виявилось морально не готовим до такої рішучої відсічі з боку Великої Британії і тим паче не готовим до того, що її підтримають США. Президент Галтієрі і міністр закордонних справ Коста Мендес під впливом президента Рейгана і держсекретаря Хейга проявляли дипломатичну гнучкість і схильність до компромісного врегулювання конфлікту, однак серед членів хунти переважали войовничі настрої, бо перспективу повномасштабної війни на островах ніхто серйозно не розглядав. Звідси і провал посередницьких ініціатив: Велика Британія намагалася покарати агресора, а в Аргентині це сприймали як блеф. Спроби Хейга примирити ворогуючі сторони, маніпулюючи різноманітними пропозиціями і їхнім переформулюванням з додаванням власного бачення інтересів сторін, не були результативними з двох причин. По-перше, як аргентинці, так і британці вважали його більше пробританським, ніж нейтральним; по-друге, американське керівництво не зуміло збалансувати свої відносини з офіційно «особливим» союзником – Лондоном і з неофіційним «спеціальним» союзником – Буенос-Айресом, чим вводило останнього в оману. Отож аргентинська хунта зазнала військової та політичної поразки, США втратили підтримку Аргентини у Центральній Америці, а Тетчер ще довго дорікала Рейгану за «недостатню відданість» їхній дружбі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вудворд С. Фолклендская война / С. Вудворд, П. Робинсон: пер. с англ.; изд. перераб и доп. – Симферополь : Доля, 2005. – 416 с.
2. Попов В. И. Маргарет Тэтчер: человек и политик / В. И. Попов; 2-е изд., доп. – Москва : Междунар. отношения, 2000. – 464 с.
3. Beck P. The Falkland Islands as an International Problem / P. Beck. – London : Routledge, 1988. – 211 p.
4. Bluth Ch. The British Resort to Force in the Falklands/Malvinas Conflict 1982: International Law and Just War Theory / Ch. Bluth // Journal of Peace Research. – 1987. – Vol. 24, N 1. – P. 5–20.
5. Britain and the Falklands Crisis. A documentary record. – London : Her Majesty's Stationary Office, 1982. – 95 p.
6. Charlton M. The Little Platoon Diplomacy and the Falklands Dispute / M. Charlton. – Oxford : Blackwell, 1989. – 230 p.
7. Chiampan A. Running with the Hare, Hunting with the Hounds: The Special Relationship, Reagan's Cold War and the Falklands Conflict / A. Chiampan // Diplomacy & Statescraft. – 2013. – Vol. 24, N 4. – P. 640–660.
8. Freedman L. The Official History of the Falklands Campaign / L. Freedman: 2 vols. – Vol. 1. – London : Routledge, 2005. – 253 p.
9. Freedman L. The Official History of the Falklands Campaign / L. Freedman: in 2 vols. – Vol. 2. – London : Routledge, 2005. – 849 p.
10. Hewer C. J. The Falklands/Malvinas Dispute: a Contemporary Battle between History and Memory / C. J. Hewer // Global Discourse. – 2013. – Vol. 3, N 1. – P. 144–150.
11. Metford J. C. J. Falklands or Malvinas? The Background to the Dispute / J. C. J. Metford // International Affairs. – 1968. – Vol. 44, N 3. – P. 463–481.
12. Nicanor Costa Mendez Interview. YUN Tape. – Buenos Aires, 1990. – October, 27 [Electronic resource]. – Mode of access : <http://dag.un.org/bitstream/handle/11176/400568/CostaMendez27%2631Oct90TRANS.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. – Date of access: 25.04.2019.
13. Reagan on the Falkland/Malvinas: «Give Maggie enough to carry on...» / Ed. by C. Osorio, S. Christiano, E. Maskell. – National Security Archive. Electronic Briefing Book N 374 [Electronic resource]. – Mode of access : <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB374>. – Date of access: 25.04.2019.
14. Resolution 505. Falkland Islands (Malvinas). – 1982. – May, 26 / The UN Security Council [Electronic resource]. – Mode of access : <http://unscr.com/en/resolutions/505>. – Date of access: 25.04.2019.
15. UN Peace Plan for Falklands: 'No winners, no losers' / L. Wiznitzer // The Christian Science Monitor. – 1982. – May, 14 [Electronic resource]. – Mode of access : <https://www.csmonitor.com/1982/0514/051482.html>. – Date of access: 25.04.2019.

Стаття надійшла до редколегії 10.12.2018
Прийнята до друку 20.12.2018

**THE FALKLANDS WAR 1982
THROUGH THE PRISM OF «PERSONAL FACTOR»**

Svitlana Pyk

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000, tel. (032) 239-41-32,
e-mail: svyeta_p@yahoo.com*

The article is dedicated to the analysis of «personal factor» influence during the Falklands war decision-making. The main conflict parties – Argentina, Great Britain and either the USA as a mediator – and their concerns are thoroughly studied. There is articulated that the U.S. State Secretary A. Haig, the President of Peru F. Belaunde and the UN Secretary General P. de Cuellar's peacekeeping proposals had failed because of many complicated reasons and one the most important – personal and political will of the British Prime Minister M. Thatcher to continue and win the war. The Prime Minister's personal ambitions and the national interests of Great Britain as a great power has been merged as well as the foreign policy course of M. Thatcher's cabinet during the war has been widely supported by British people that leads to the conclusion of the state leader's personification with the state.

Key words: Argentine-British conflict; sovereignty over Falklands; mediation initiative; «personal factor»; foreign policy decision.